

Орлова Т.А. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із вибухами, загрозою вибухів або виявленням вибухових пристроїв / Підприємництво, господарство і право: наук.-практ. господарсько-правовий журнал №12 2018, Вид. ТОВ «Гарантія», С. 162-167. (182с.)

УДК 343.98

Тетяна Орлова

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики та судової експертології

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИБУХАМИ, ЗАГРОЗОЮ ВИБУХІВ АБО ВИЯВЛЕННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Представлена робота присвячена висвітленню особливостей розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із вибухами, загрозою вибухів та виявленням вибухових пристроїв. В роботі розкрито алгоритм дій слідчо-оперативної групи та працівників експертних підрозділів відповідно типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів вказаної категорії.

Ключові слова: початковий етап розслідування, розслідування кримінальних вибухів, злочини пов'язані із вибухами, розслідування злочинів вчинених загально небезпечним способом, взаємодія на місці виявлення вибухового пристрою.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Нажаль наша держава переживає зараз нелегкі часи. Окупація територій нашої держави, терористична активність, приниження національної гідності населення України через засоби масової інформації Російської Федерації призвела до крайнього загострення етнічного та ідеологічного протистояння між українцями різних регіонів проживання, та між українцями і росіянами. Внаслідок цього різко зросла кількість громадян, які проявляють екстремістські настрої. За даними Служби безпеки України у нелегальному обігу зараз перебуває велика кількість зброї, вибухівки та вибухових пристроїв. Ці засоби все частіше використовуються кримінальними

угрупованнями для виконання вбивств, рейдерських захватів, пошкодження важливих об'єктів інфраструктури, залякування політичних опонентів, конкурентів по бізнесу, та населення нашої держави. Частими стають випадки помсти працівникам суду, прокуратури й інших посадовців шляхом підризу або підпалу автомобілів.

На повідомлення про факти вибухів, загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв одночасно реагують підрозділи Національної поліції, Експертної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та іноді й інші служби і відомства. Складні умови роботи і така кількість представників різних структур вимагають вироблення єдиного бачення щодо головних завдань початкового етапу розслідування таких злочинів, а також основ взаємодії на місці можливого (ймовірного) вибуху або вибуху, що стався.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Окремі аспекти розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв і вибухівки, були предметом дослідження таких вчених як Б.А. Євстигнєєв, Д.А. Ісхізов, Є.А. Бакін, І.Ф. Алешина, О.В. Пчеліна, С.М. Лозова та інших [1; 2; 3; 4]. Проте, автори здебільшого досліджували особливості тактики проведення огляду місця події у провадженнях даної категорії, інші ж проблеми на цей час розкриті досить фрагментарно. Крім того, з часів проведених досліджень змінилось докорінно кримінальне процесуальне законодавство України, впроваджено нові відомчі нормативно-правові акти, що регламентують порядок дій Національної поліції України, Експертної служби, та особливості їх взаємодії у вирішенні завдань розслідування злочинів [5; 6]. З урахування вищевказаного, актуальним вбачається дослідження алгоритму дій слідчо-оперативної групи та працівників експертних підрозділів у вирішенні тактичних завдань початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами, загрозою вибухів та виявленням вибухових пристроїв.

Метою представленої роботи поставлено наступне: а) виокремлення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів вказаної категорії; б) представлення алгоритму дій слідчо-оперативної групи та працівників експертних підрозділів у вирішенні тактичних завдань початкового етапу розслідування.

Виклад основного матеріалу. Комплексне використання сил і засобів усіх органів та підрозділів поліції під час прийому повідомлень про використання вибухових пристроїв і вибухівки, їх знешкодження, а також досудове розслідування таких фактів організовують Голова Національної поліції України, керівники відповідних структурних підрозділів апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональних територіальних органів Національної поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві, та підпорядкованих їм органів та підрозділів поліції. Реагування на повідомлення про вказані факти здійснюється на засадах централізації управління силами і засобами, координації вжитих заходів і забезпечення належної та ефективної взаємодії [5].

Аналіз практики перевірки заяв і повідомлень про вибухи, загрози вибухів або виявлення вибухових пристроїв дає підстави для виокремлення трьох типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування.

Ситуація 1. Заява або повідомлення надходить оператору телефонної лінії «102» від свідків-очевидців або на спеціальну лінію від патрульних поліцейських, які виявили предмет схожий на вибуховий пристрій чи речовину схожу на вибухівку. Дана ситуація є найбільш сприятливою для організації дій щодо перевірки інформації, забезпечення безпеки, попередження вибуху або мінімізації його наслідків. Так, черговий чергової частини має можливість отримати детальну інформацію щодо точного місцезнаходження небезпечного об'єкту, його зовнішнього вигляду, особливостей оточуючої місцевості і споруд, а також особливостей зовнішності особи (осіб) причетної до закладення вибухівки, шляхів підходу і відходу правопорушників тощо.

Ситуація 2. Повідомлення про небезпеку вибуху надходить оператору телефонної лінії «102» від особи, яка здійснила замінування певного об'єкту чи

місцевості, та погрожує приведенням вибухового пристрою у дію. Дана ситуація є вкрай небезпечною, адже невідомим залишається місцезнаходження вибухівки і ступінь її небезпеки. Підрозділам і службам необхідно діяти в умовах обмеженої інформації і стані підвищеної готовності до захисту від наслідків вибуху.

Ситуація 3. Повідомлення про замінування об'єкту надходить електронною поштою на адресу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, керівництво якої потім повідомляє (доповідає) про дану подію до відділів національної поліції. Дана ситуація набула розповсюдження на території міста Харкова та Харківської області, відомі такі інциденти й у інших областях України. Особливість даної ситуації полягає в тому, що повідомлення, як правило, надходять з території Російської Федерації, є неправдивими, і направлені на блокування діяльності об'єктів дрібного і середнього бізнесу - Фітнес центрів, торговельних і розважальних комплексів тощо.

Розглянемо детально порядок дій і особливості взаємодії працівників Національної поліції і Експертної служби України у вказаних ситуаціях реагування на надходження заяв і повідомлень про вибухи, загрози вибухів або виявлення вибухових пристроїв.

Відповідно Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затвердженої Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017, при прийомі заяв або повідомлень оператором телефонної лінії «102» про вибухи, загрози вибухів або виявлення саморобних вибухових пристроїв *черговий чергової частини повинен:*

- 1) негайно доповісти про цей факт керівникові органу досудового розслідування;
- 2) направити на місце події найближчі наряди патрульної поліції, задіяні в системі єдиної дислокації, а також дільничного офіцера поліції;
- 3) забезпечити своєчасне інформування та виклик на місце спеціалістів-вибухотехніків, кінолога зі службовим собакою з пошуку вибухівки;

4) проінформувати відповідні територіальні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій та заклади охорони здоров'я України [5].

Працівники поліції, які першими прибувають на місце події за повідомленням про загрозу вибуху, повинні негайно почати евакуацію людей, а також забезпечити охорону місця події.

Евакуація людей проводиться на безпечну відстань: на відкритій місцевості - не менше 100 метрів, у будівлі - не менше 50 метрів або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей місцевості [5]. Навколо небезпечної ділянки (території можливого ураження вибухом) виставляється оточення на безпечній відстані та забезпечується охорона місця події. Місце небезпеки огорожується сигнальною стрічкою або/та іншими контрольними засобами.

Визначає безпечні маршрути евакуації людей та організовує їх виведення із зовнішньої та внутрішньої небезпечних зон *відповідальний по територіальному органу, підрозділу поліції* за рекомендаціями керівника вибухотехнічної групи або спеціаліста-вибухотехніка [6].

Працівникам поліції *категорично забороняється* у місці виявлення вибухового пристрою:

- наближатися до вибухового пристрою;
- торкатися вибухового пристрою, намагатись його розібрати, перемістити тощо;
- користуватись мобільним і радіозв'язком;
- гучно розмовляти чи користуватись гучномовцем;
- вчиняти інші небезпечні дії, що можуть спровокувати детонацію вибухового пристрою.

Керівник органу досудового розслідування, який отримав інформацію від чергового чергової частини, визначає слідчого, якому доручає невідкладно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, та здійснити виїзд у складі слідчо-оперативної групи для перевірки інформації і здійснення досудового

розслідування за даним фактом. Керівник органу досудового розслідування також негайно інформує про цю подію керівника органу, підрозділу поліції.

У разі підтвердженні інформації про вчинення кримінального правопорушення з використанням вибухівки чи вибухового пристрою керівник органу, підрозділу поліції (у разі його відсутності - особа, яка виконує його обов'язки) зобов'язаний особисто виїхати на місце події [5].

На місці вибуху або місці виявлення і вилучення вибухового пристрою, вибухівки (чи їх знешкодження) *керівник органу досудового розслідування особисто повинен:*

- 1) забезпечити проведення огляду місця події слідчо-оперативною групою;
- 2) організувати належну взаємодію між працівниками поліції при проведенні першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій;
- 3) забезпечити залучення додаткових сил та засобів у разі такої необхідності;
- 4) виконати інші заходи для забезпечення встановлення події кримінального правопорушення та особи (осіб), причетної (-них) до його вчинення [5].

До складу слідчо-оперативної групи, яка виїздить на місце події у разі повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей, знищенням чи пошкодженням об'єктів власності, іншими тяжкими наслідками, про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами, входять наступні учасники:

- слідчий (старший СОГ);
- працівник оперативного підрозділу;
- інспектор-криміналіст (технік-криміналіст);
- кінолог зі службовим собакою;
- кінолог зі службовим собакою з пошуку вибухівки;
- спеціаліст-вибухотехнік або група спеціалістів-вибухотехніків.

Всі працівники поліції, які задіяні в проведенні огляду місця події, пов'язаного з використанням (можливим використанням) вибухових матеріалів, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту, зокрема бронежилетами і шоломами.

Старшим слідчо-оперативної групи виступає слідчий, але *розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників поліції* [6].

Відповідно до вимог Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03 листопада 2015 року № 1339, до огляду місця вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв залучається *спеціалізована пересувна вибухотехнічна лабораторія*. Її залучення відбувається у разі підтвердження ознак складу злочину, при вчиненні якого використовувалась вибухівка, в рамках відкритого кримінального провадження. Про необхідність залучення такої лабораторії керівництво НДЕКЦ сповіщає керівник органу досудового розслідування або особа, що виконує його обов'язки. Рішення про залучення пересувної лабораторії приймається на підставі письмового (як виняток, усного з подальшим оформленням у письмову форму) клопотання керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки [6].

Спеціалізована пересувна вибухотехнічна лабораторія представляє собою спеціалізований автомобіль Експертної служби МВС, оснащений необхідним обладнанням, призначений для роботи групи працівників Експертної служби МВС, які володіють спеціальними знаннями та навичками застосування криміналістичних та технічних засобів при проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях про факти використання вибухових пристроїв та вибухівки.

Необхідно зауважити на тому, що безпосереднє обстеження місця події при отриманні інформації про підготовку вибуху, про незаконне поводження зі зброєю, боеприпасами, вибуховими речовинами проводять спеціалісти-вибухотехніки за участю кінолога зі спеціальним собакою з пошуку вибухівки. До прибуття спеціалістів-вибухотехніків огляд місця події не проводиться.

По прибуттю на місце події *спеціалісти-вибухотехніки* повинні:

1) доповісти про готовність приступити до виконання покладених завдань керівнику органу, підрозділу поліції, а у разі їх відсутності відповідальному від керівництва або слідчому - старшому СОГ;

2) узгодити свої дії зі старшим СОГ з метою недопущення втрати слідів вчиненого кримінального правопорушення;

3) прийняти заходи щодо фіксації відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, у тому числі із застосуванням фото- та відеозйомки в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку;

4) здійснити пошук і огляд вилучених боєприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поводження із ними;

5) прийняти і узгодити із старшим СОГ рішення про подальше поводження (розрядження, руйнування або знищення) з виявленими боєприпасами, вибуховими матеріалами, пристроями, речовинами, засобами ініціювання;

6) видати слідчому СОГ на кожний виявлений вибуховий матеріал довідку про рівень його небезпечності;

7) скласти і видати слідчому СОГ у разі знищення (знешкодження) вибухових матеріалів акт про їх знищення (знешкодження);

8) упакувати вибухонебезпечні об'єкти кожний окремо, забезпечуючи надійну їх фіксацію в упаковці;

9) у разі прийняття рішення про можливість вилучення виявлених боєприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання за дорученням слідчого забезпечити транспортування вилучених об'єктів до спеціального приміщення вибухотехнічного підрозділу для зберігання до вирішення питання щодо подальшого проведення експертизи або знищення вилучених вибухонебезпечних об'єктів [5].

При проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях про факти використання вибухових пристроїв та вибухівки *слідчий - старший СОГ зобов'язаний:*

1) організувати проведення огляду за місцем можливого знаходження вибухового пристрою, після завершення якого (але не пізніше 24 годин після подання заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення) внести відомості до ЄРДР;

2) керувати діями всіх учасників огляду місця події, та координувати зусилля всіх на виконанні головних завдань;

3) у разі необхідності інформувати чергового чергової частини про необхідність залучення додаткових сил і засобів для виконання головних завдань розслідування і забезпечення безпеки, доповідати про це керівництву територіального органу, підрозділу поліції [5].

При проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях про факти використання вибухових пристроїв та вибухівки *працівник оперативного підрозділу, який входить до складу СОГ, зобов'язаний:*

1) встановити очевидців правопорушення і опитати їх про обставини виявлення ними ознак використання вибухових пристроїв і вибухівки, ознаки зовнішності осіб, причетних до вчинення, шляхи їх підходу і відходу з місця події, особливості їх дій та інше;

2) забезпечити невідкладне встановлення номера телефону абонента, на який здійснено повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, та/або номера телефону абонента, з якого здійснено таке повідомлення;

3) встановити наявність камер відеоспостереження на прилеглий до місця події території та об'єктах інфраструктури;

4) про результати вжитих заходів проінформувати (безпосередньо на місці події усно, а потім письмово рапортом) слідчого [5].

В ході подальшого досудового слідства за дорученням слідчого працівник оперативного підрозділу забезпечує виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки.

Слід звернути увагу на тому, що крім спеціалістів-вибухотехників працівників Експертної служби МВС України, в огляді місця події за фактом виявлення

вибухових речовин, боєприпасів або таких, що їх нагадують, беруть участь й працівники вибухотехнічного підрозділу Національної поліції України.

Аналіз відомчих нормативних актів і практики залучення спеціалістів дає підстави стверджувати, що їх обов'язки є ідентичними при огляді місця події, і зведені до таких головних завдань, як пошук, фіксація, вилучення і пакування слідів правопорушення. Як правило, співпраця на місці події спеціалістів ґрунтується на розподілі території або сектору, що відпрацьовується кожним з них окремо. Таким чином кожен спеціаліст відповідає за свій сектор.

Результат обстеження спеціалістами-вибухотехніками території місця події може обумовити виникнення наступних типових ситуацій:

- 1) здійснено виявлення, вилучення і огляд вибухових речовин, вибухового пристрою або такого, що його нагадує;
- 2) здійснено виявлення і знешкодження вибухового пристрою;
- 3) отримано інформацію про відсутність небезпечних вибухових матеріалів та пристроїв.

Тільки після отримання вказаних даних, за погодженням із керівником органу, підрозділу поліції (відповідальним від керівництва або старшим СОГ) керівник групи вибухотехніків надає дозвіл щодо входження до місця події членів СОГ та залучених спеціалістів.

Виявлені в ході огляду боєприпаси, вибухові матеріали, пристрої, речовини, засоби ініціювання вилучаються, описуються та упаковуються спеціалістами-вибухотехніками, про що слідчим вносяться відповідні відомості до протоколу огляду, в якому також зазначається установа, до якої спеціалісти-вибухотехніки надалі доставлятимуть вилучене. Речові докази при цьому зберігаються у спеціальному приміщенні цієї установи в безпечному стані. Під час вилучення указаних предметів та речовин обов'язково проводиться фото- або відеозапис [5].

В подальшому в ході досудового розслідування кожен з вилучених речових доказів (вибухова речовина, пристрій, уламки залишені вибухом, елементи корпусу, вражаючих елементів вибуху, контакти тощо) підлягає окремому детальному

огляду. Після чого слідчий повинен визначити і скласти клопотання до слідчого судді про призначення відповідної судової експертизи. Після отримання ухвали слідчого судді на призначення експертизи, слідчий надає письмове доручення спеціалістам-вибухотехнікам про транспортування вилучених речовин та боєприпасів до експертної установи (де наявне приміщення для їх зберігання) або до обладнаного приміщення вибухотехнічного підрозділу (де наявне таке приміщення) з подальшим транспортуванням до експертної установи.

Під час та після проведення огляду місця події та інших першочергових дій та заходів керівник органу досудового розслідування повинен:

- 1) проводити консультації з керівником вибухотехнічної групи щодо вилучення об'єктів та слідів, які мають доказове значення щодо вчиненого правопорушення;
- 2) перевіряти якість складання протоколу огляду місця події та повноту фіксації обставин учинення кримінального правопорушення, у разі встановлення неповноти проведеного огляду місця події негайно організувати проведення повторного або додаткового огляду, у тому числі за участю спеціалістів, працівників експертних установ;
- 3) організувати своєчасне призначення експертиз щодо вилучених під час досудового розслідування об'єктів.
- 4) забезпечити виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки;
- 5) заслухати звіти членів СОГ, надати методичну та практичну допомогу слідчим у розслідуванні кримінальних правопорушень, під час розслідування яких виникали ускладнення [5].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку. Підводячи підсумок, хотілось би зазначити, що потреби практики зараз вимагають переосмислення структури методик розслідування злочинів. На наше переконання, представники наук кримінально-правового циклу повинні звернути увагу на проблеми, що безпосередньо постають перед слідчими, їх процесуальними керівниками, працівниками кримінальної поліції під час

вирішення завдань розслідування. Науковці повинні відмовлятися від суто теоретичного і філософського підходу у своїх розвідках, і концентрувати зусилля на виробленні максимально наближених до потреб практики досліджень. Представлена робота є одним з кроків у розбудові підходу, основою якого є алгоритмізація дій учасників процесу доказування, виокремлення відповідно аналізу практики типових слідчих ситуацій, встановлення тактичних завдань і засобів їх вирішення.

Список використаних джерел.

1. Бакин Е.А., Алешина И.Ф. Осмотр места происшествия при преступлениях, совершенных путем взрыва, и некоторые аспекты криминалистических исследований изъятых вещественных доказательств : методическое пособие,. – М., 2001. – 46 с.
2. Евстигнеев Б.А., Исхизов Д.А. Особенности технико-криминалистического обеспечения осмотра места происшествия при возможной установке взрывного устройства, *Вестник криминалистики*. – 2002. – Вып. 2 (4). – С. 63-68.
3. Бульба Т. Пошук саморобних вибухових пристроїв : методичні рекомендації. *Право України*. – 2008. – № 3. – С. 60-64.
4. Бандурка О. М., Пчеліна О. В. Особливості розслідування кримінальних вибухів. *Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України* : зб. наук. праць факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання ХНУВС за 2011 рік / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : НікаНова, 2012. – С. 32-61.
5. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затверджена Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017, зареєстрована в Мін'юст України від 31.07.2017 № 937/30805. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>. (дата доступу 29.10.2018).

6. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС України № 1339 від 03.11.2015, зареєстрована в Мін'юст України 06.11.2015 №1392/27837. *Офіц. сайт Верховної ради України.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>. (дата доступу 29.10.2018).

Представленная работа посвящена особенностям расследования преступлений связанных со взрывами, угрозой взрывов и выявлением взрывных устройств. В работе раскрыт алгоритм действий следственно-оперативной группы и работников экспертных подразделений согласно типичным следственным ситуациям начального этапа расследования преступлений указанной категории.

Ключевые слова: начальный этап расследования, расследование преступлений связанных со взрывами, преступления совершенные общеопасным способом, взаимодействие на месте выявленного взрывного устройства.

The presented work is sanctified to the features of investigation of crimes related to the explosions, threat of explosions and exposure of explosive devices. The algorithm of actions of inquisitional-operative group and workers of expert subdivisions is in-process exposed according to the typical inquisitional situations of the initial stage of investigation of crimes of the indicated category.

Keywords: initial stage of investigation, investigation of crimes related to the explosions, crimes are perfect by a общеопасным method, cooperation in place of the educed explosive device.